

ДЕЯКІ РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

Кисельов Ю.О.,
доктор географічних наук,
професор кафедри екології
та географії
(Херсонський державний уні-
верситет)

*Розглянуто деякі історичні аспекти впливу ландшафтних особливостей меж української етнічної території на формування геополітичного положення України. Окреслено ментальні наслідки багатовікового розчленування українських земель між сусідніми державами. Наголошено на причинах сепаратистських тенденцій в окремих регіонах України. Визначено ймовірні наслідки втрати територіальної цілісності України для її європейської інтеграції. **Ключові слова:** Україна, геополітичний вибір, регіон, євроінтеграція, українсько-російський конфлікт.*

*Рассмотрены некоторые исторические аспекты влияния ландшафтных особенностей границ украинской этнической территории на формирование геополитического положения Украины. Подчеркнуты ментальные последствия многовекового расчленения украинских земель между соседними государствами. Обращено внимание на причины сепаратистских тенденций в отдельных регионах Украины. Отмечены возможные последствия потери территориальной целостности Украины для её европейской интеграции. **Ключевые слова:** Украина, геополитический выбор, регион, евроинтеграция, украинско-российский конфликт.*

Kyselov Yu. SOME REGIONAL ISSUES OF THE GEOPOLITICAL CHOICE OF UKRAINE.
*Some historical aspects of the influence of landscape peculiarities of the Ukrainian ethnical territory borders on shaping a geopolitical location of Ukraine are viewed. The mentality impact caused by the many-century distribution of Ukrainian lands between neighboring states are lined. It is stressed on the causes of separatism trends in some regions of Ukraine. Some negative outcome for Ukraine's efforts to integrate in European continuum are foreseen as possible outcomes. **Key words:** Ukraine, geopolitical choice, region, European integration, Ukrainian-Russian conflict.*

Постановка проблеми. 2014 рік для України був позначений, з одного боку, поваленням орієнтованого на Росію політичного режиму В. Януковича та, з іншого боку, початком українсько-російського воєнного конфлікту, який спочатку проявився в окупації російськими військами Кримського півострова та в сепаратистських акціях на Сході, а згодом – у відвертій російській агресії на Донбасі. Одними з головних мотивів Євромайдану й антимайдану були діаметрально протилежні позиції щодо європейської інтеграції України більшості її народу, з одного боку, та попередньої влади й Кремля, з іншого боку. Тому питання, пов'язані з євроінтег-

рацією нашої держави, заслуговують на комплексні наукові дослідження. Просторовий характер окресленої проблеми зумовлює необхідність її розгляду, у тому числі з погляду географії й геополітики.

Стан дослідження. Різноманітні питання геополітики сучасної Української держави, у тому числі в контексті її взаємин із Росією, неодноразово висвітлювалися провідними українськими географами, зокрема О. Шаблієм [8; 9], О. Топчієвим [7], С. Соньком [6] та ін. Деякі аспекти геополітики, що межують із проблемами геософії, розглядалися Ю. Кисельовим [3].

Метою статті є визначення геопросторових чинників відмінностей у баченні

геополітичного вибору України населенням її різних регіонів.

Завданнями статті є:

- виявлення окремих аспектів геополітичного положення України у зв'язку з її положенням у межах Європи та природно-географічними особливостями кордонів;
- характеристика історичних чинників становлення відмінностей у ментальності й геополітичних орієнтаціях населення різних регіонів України;
- висвітлення суспільно-географічних причин втрати Українською державою контролю над окремими її територіями;
- окреслення наслідків фактичної втрати територіальної цілісності України для її європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Проблеми геополітичного положення України впродовж усього часу її незалежності всебічно досліджувалися вітчизняними вченими [1; 2; 4; 8; 9]. Ці автори найвиразніше акцентували на положенні нашої держави між Сходом і Заходом та констатували проблеми, пов'язані з її межевою локалізацією. Назва «Україна», як наголошував ще С. Рудницький [5], означає «країна меж», «межова країна». Саме таким її геополітичне положення зберігається впродовж тисячі років, починаючи від Старокиївської доби. Тому виклики сьогодення, спричинені російською агресією, не є цілковито новим явищем української дійсності.

Упродовж сторіч геополітичне положення України визначалося передусім природними умовами й ландшафтами межових фрагментів української етнічної території. Зокрема, північне (українсько-білоруське) прикордоння віддавна було важкодоступним, оскільки Поліська низовина в минулому була зайнята густими лісами й болотами. Важкодоступність

прикордонних територій частково проявлялася й на Заході (Карпати). Тому Угорщина, захопивши ще за часів середньовіччя Закарпаття, не могла просунутися далі. Водночас межі української етнічної території з Польщею (у зоні широколистих лісів, менш густих порівняно з Поліссям) і Московщиною (яка з XVIII ст. стала називатися Росією), що проходили переважно лісостепом і степом, були легкодоступними, а отже, уразливими.

Унаслідок багатомілітної експансії сусідніх держав на українські землі останні були поділені між ними. Це стало причиною спотворення ментальності частини українців, що опинилися під іноземною владою. Так, деякі українці Заходу переходили на польську мову та приймали римо-католицизм; на Сході вони переходили на російську, яку, як правило, до кінця не засвоювали, забуваючи рідну українську. Сформоване таким чином почуття однаковості з населенням метрополії (а не з іншими українцями) створювало геополітичні й культурно-цивілізаційні орієнтири, суттєво відмінні від тих, що мали співвітчизники, які зберегли національну ідентичність. Зокрема, це відобразилося в прагненнях до євроінтеграції переважної більшості населення Заходу й Центру України й одночасному несприйнятті їх значною кількістю людей на Сході, які відчують свою суперетнічну й культурну єдність із Росією та прагнуть такої ж єдності політичної. Щодо Півдня, то більш ніж двохсотрічне панування Росії на Північному Причорномор'ї й заселення його слов'яномовним населенням усунули вагомий тюркський вплив в цьому регіоні, сформувавши водночас російські геополітичний і геокультурний чинники.

Пограничне геополітичне положення України лишається незмінним до нашого часу, що ми пояснюємо певною регенерацією російської військової сили й полі-

тичної ваги з початку XXI ст. після нетривалого її занепаду в 90-х роках XX ст. Ще задовго до новітнього українсько-російського військового конфлікту відновилося активне втручання Кремля у внутрішні справи України та спроби анексії частини її території. Ідеться, зокрема, про події навколо о. Коса Тузла в 2003 році та демонстративні привітання В. Путіна В. Януковичу після сфальсифікованого другого туру виборів Президента України в 2004 році. Тому реакція Кремля на Революцію Гідності, що проявилася в анексії Криму (включно з м. Севастополь) і вторгненні на Донбас, була цілком очікуваною.

Відзначимо, що об'єктами російських імперських зазіхань стали саме ті території України, де на вкрай низькому рівні перебувала національна свідомість громадян і де в структурі господарського комплексу переважали низькотехнологічні виробництва (гірничовидобувна промисловість, чорна металургія). Перший із зазначених чинників орієнтував населення Криму й Донбасу, де етнічні росіяни переважають або незначно поступаються за чисельністю українцям, на сусідню Росію; другий чинник ментально залишав населення Сходу в колишньому СРСР – індустріальній державі, що переживала розпад на фоні переходу розвинутих країн до постіндустріальної доби. Схильність значної частини населення Донбасу до політичної корупції, про що свідчать, зокрема, деякі особливості проведення в цьому регіоні виборів народних депутатів України 2012 року, зумовила його участь у проплачених агресивних сепаратистських акціях навесні 2014 року (при цьому до початку вагомим російським фінансовим впливом в українофобські заходи масових заворушень антиукраїнського змісту в Східному регіоні не відбувалося).

Серед головних гасел Революції Гідності був заклик до євроінтеграції нашої

держави. Натомість під час «антимайданів» на Донбасі та в Криму голосно лунали гасла про недопущення асоціації України з ЄС і вступ до Митного союзу. Не бажаючи визнавати волю більшості співвітчизників, частина населення Криму й Донбасу намагалася легалізувати протилежний геополітичний вибір своїх територій, узявши участь у «референдумах» про приєднання до Росії або так звану «незалежність» самопроголошених республік.

Події весни 2014 року вивели на поверхню відмінності в баченні геополітичного вибору України населенням окремих її регіонів. Агресивне несприйняття значною частиною людей на Донбасі та в Криму основ зовнішньої політики України, які були окреслені Євромайданом і ввійшли до програми дій Президента й Уряду, суттєво підриває позиції всієї нашої держави на міжнародній арені, послаблює її економічний потенціал, робить проблематичною можливість реалізації соціально орієнтованої моделі розвитку. Саме на це, на нашу думку, і розраховував Кремль, на маріонеток якого фактично перетворилися мешканці окремих регіонів України.

Порушення територіальної цілісності України, спричинене російською агресією, є вагомою перешкодою на шляху євроінтеграції нашої держави. З одного боку, найімовірнішими кандидатами на вступ до ЄС визнаються країни, що мають якнайменше внутрішніх проблем. З іншого боку, повноправними членами ЄС (з реальною вигодою для себе) можуть бути лише економічно конкурентоздатні держави. Ця конкурентоздатність значною мірою пов'язана з потужністю паливно-енергетичної бази. Тому з втратою контролю над більшою частиною Донбасу Україна набула серйозних проблем щодо утвердження енергетичної незалежності. Усе це вказує на те, що попри фактичний провал путінського імперіалістичного

проекту «Новоросія» окупація Криму й частини Донбасу залишається частиною його плану з послаблення України.

Незважаючи на етнічні й ментальні відмінності населення Криму й Південного Сходу від решти українських земель, є підстави сподіватися на зміни його настроїв за результатами панування проросійсько-сепаратистських сил у відповідних регіонах. На нашу думку, саме ментальна революція Сходу й Півдня України може усунути міжрегіональні протиріччя в поглядах на геополітичний вибір держави й реально сприяти її повноцінній євроінтеграції.

Висновки. Серед чинників втрати контролю України над окремими її територіями вирізняються геополітичні, історичні та суспільно-географічні. Так, важливу роль відіграло розташування території

нашої держави фактично на перехресті цивілізацій: західної, східно-православної й мусульманської. Вагоме значення має також структура господарства, що історично склалася в різних регіонах. Зокрема, абсолютне переважання на Донбасі низькотехнологічних виробництв не сприяло значному поширенню там євроінтеграційних тенденцій.

Задля усунення сепаратистських тенденцій в окремих регіонах України в майбутньому (після відновлення контролю над ними нашою державою) необхідним є запровадження на Південному Сході високотехнологічних виробництв і створення відповідних підприємств із залученням інтелектуальних ресурсів і кваліфікованої робочої сили з усієї України та орієнтацією продукції, що вироблятиметься ними, на європейські та світові ринки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дністрянський М. Теоретичні основи етногеополітики / М. Дністрянський. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 500 с.
2. Заставний Ф. Географія України : в 2 кн. / Ф. Заставний. – Львів : Світ, 1994– . – Кн. 1. – 472 с.
3. Кисельов Ю. Геософія як теоретична основа геополітики / Ю. Кисельов // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. – Вип. 23. – С. 70–73.
4. Паламарчук М. Геополітичне положення України (сутність і основні риси) / М. Паламарчук, О. Паламарчук // Український географічний журнал. – 1994. – № 1. – С. 3–9.
5. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? / С. Рудницький ; упор. О. Шаблій. – Львів : Світ, 1994. – 415 с.
6. Сонько С. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми / С. Сонько. – К. : Ніка-центр, 2003. – 286 с.
7. Топчієв О. Основи суспільної географії / О. Топчієв. – О. : Астропринт, 2009. – 472 с.
8. Шаблій О. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. Шаблій. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 744 с.
9. Шаблій О. Основи загальної суспільної географії / О. Шаблій. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 444 с.